

Рямзіна Аліна Юріївна,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-6250-5296

ОСОБЛИВОСТІ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ В СИТУАЦІЯХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

У статті проаналізовано особливості вчинення насильства в умовах військової агресії. Здійснено аналіз статистичних відомостей Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі, наданого Офісом Генерального прокурора України, за січень та квітень 2022 р. за деякими статтями Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за насильства щодо жінок. Наведено визначення гендерно зумовленого насильства, яким користуються міжнародні неурядові організації. Досліджено, які суб'єкти частіше вчиняють насильство щодо жінок за ознакою статі в ситуаціях військової агресії, на яких територіях та у який час частіше відбувається ГЗН. Наведено заходи запобігання насильству щодо жінок за ознакою статі в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *насильство за ознакою статі, насильство в умовах воєнного стану, насильство в ситуаціях збройної агресії, насильство в умовах військової агресії, гендерно зумовлене насильство, запобігання насильству щодо жінок.*

24 лютого 2022 р. у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України було видано Указ Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” [1] від 24.02.2022, затверджений Законом України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” [2] від 24.02.2022.

Згідно з наданим Офісом Генерального прокурора України Єдиного звітом про кримінальні правопорушення по державі [3], у квітні 2022 р., після посилення військової агресії (прим. – тут і далі термін “військова агресія” вживається згідно з положеннями Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” [1]), у порівнянні з січнем 2022 р. (до посилення військової агресії), кількість облікованих кримінальних правопорушень у злочинах насильства щодо жінок суттєво зросла. Так, у січні 2022 р. за ст. 152 КК України “Зґвалтування” обліковано 42 кримінальних правопорушення, тоді як у квітні 2022 р. їх кількість становила 98. У січні 2022 р. за ст. 153 КК України “Сексуальне насильство” обліковано 3 кримінальних правопорушення, тоді як у квітні цього ж року їх кількість становила 18. У січні 2022 р. за ст. 155 КК України “Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16-річного віку” обліковано 10 кримінальних правопорушень, тоді як у квітні 2022 р. їх кількість становила 25. У січні 2022 р. за ст. 156 КК України “Розбещення неповнолітніх” обліковано 18

кримінальних правопорушень, тоді як у квітні 2022 р. їх кількість становила 60. У січні 2022 р. за ст. 149 КК України “Торгівля людьми” обліковано 42 кримінальних правопорушень, тоді як у квітні 2022 р. їх кількість становила 63. По кожному виду кримінальних правопорушень, що стосуються насильства щодо жінок за ознакою статі, вбачається тенденція до зростання в умовах посилення військової агресії Російської Федерації проти України.

В Україні жінки в зоні бойових дій зазнають сексуального насильства, пов’язаного із конфліктом, більшою мірою, ніж чоловіки: кожна третя жінка і кожен четвертий чоловік були жертвами або свідками сексуального насильства з боку офіцерів з обох сторін конфлікту, задокументовано у звіті за грудень 2017 року на основі 300 інтерв’ю з жертвами, які вижили, та свідками [4].

За даними ООН, 3,1 % чоловіків та 8,2 % жінок, затримані недержавними збройними групами, зазнали різних форм сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом [5].

Міжнародний кримінальний суд, що почав розслідування в справі “Ситуація в Україні”, також дійшов висновку, що в зоні військового конфлікту були вчинені такі воєнні злочини, як зґвалтування та інші форми сексуального насильства [6].

Є повідомлення в медіа про випадки сексуального насильства російських солдат щодо українських жінок. Російські солдати під час розмов зі своїми близькими розповідають про те, як мародерять та гвалтують жінок на окупованих територіях [7].

Медична працівниця розповіла, що до неї привезли пацієнтів, які були захоплені окупантами в полон. Серед них були і дівчата віком від 15 до 20 років. За словами жінки, російські солдати неодноразово гвалтували цих дівчат, у жертв залишилися сліди жорстокого поводження. Вона зазначила, що потерпілі спливали кров’ю [8]. Інший випадок: російські окупанти зайшли на подвір’я приватного будинку мешканки Київщини, де тричі зґвалтували жінку на очах у її чотирирічного сина, який ховався у котельні [9]. Факт скоєного злочину також підтвердила Генеральний прокурор України, яка зазначила, що окупанту повідомили про підозру в порушенні законів та звичаїв війни, він оголошений у розшук, а до суду подано клопотання про його затримання [10]. Цей та інші випадки насильства щодо жінок під час воєнного стану потребують детального дослідження з метою подальшого запобігання таким злочинам.

Відомо, що у всіх видах надзвичайних гуманітарних ситуацій, у тому числі внаслідок бойових дій, ризик гендерного насильства щодо жінок та дітей зростає. Одним із ризиків насильства щодо жінок за ознакою статі в умовах воєнного стану є масове внутрішнє переміщення осіб. Станом на травень 2022 р. в Україні були внутрішньо переміщені 7 млн осіб. Якщо порівняти показники гендерно зумовленого насильства (далі – ГЗН), то після внутрішнього переміщення осіб показники ГЗН потроїлися. Саме тому важливо проводити наукові дослідження насильства щодо жінок в умовах військової агресії з метою визначення способів його запобігання [11].

Міжнародні неурядові організації у своїй роботі активно використовують визначення гендерно зумовленого насильства як об’єднуючий термін для будь-якої шкідливої дії, яка скоєна проти волі людини і заснована на соціально-

прописаних (тобто гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками. До таких діянь належать дії, які заподіюють шкоду або страждання фізичного, сексуального або психічного характеру, загрози вчинення таких дій або примус та інші види позбавлення волі. Формами насильства щодо жінок за ознакою статі є фізичне, сексуальне, емоційне, психологічне та соціально-економічне насильство. Глобальні дані про поширеність ГЗН вказують на те, що жінки та дівчата непропорційно страждають від ГЗН, здебільшого ГЗН вчиняють чоловіки проти жінок. Принаймні одна з трьох жінок у всьому світі страждає від ГЗН протягом свого життя, а це щонайменше 763 млн жінок. Вік та інші взаємопов'язані фактори, такі як гендерна ідентичність, інвалідність, соціально-економічні фактори, національність відіграють велику роль у збільшенні ризику ГЗН. Наприклад, відомо, що ГЗН частіше трапляється в молодому віці. Молоді жінки, дівчата-підлітки піддаються найвищому ризику ГЗН. Іноді хлопчики і чоловіки також страждають від ГЗН, зокрема якщо насильство використовується для посилення та нав'язування прописаних гендерних ролей. Ці ризики посилюються в ситуаціях військової агресії. Хлопчики та чоловіки в ситуаціях військової агресії можуть бути під ризиком ще і тому, що хлопчики також стають жертвами торгівлі людьми.

За останні 20 років практичної діяльності гуманітарних неурядових організацій встановлено, що у всіх видах надзвичайних гуманітарних ситуацій: чи то природні катаклізми, чи військова агресія, ризик гендерного насильства для жінок та дітей зростає.

Досліджено, які суб'єкти частіше вчиняють насильство щодо жінок за ознакою статі в ситуаціях військової агресії:

- будь-які особи, які і до початку військової агресії вчиняли ГЗН, проте під час військової агресії існує більше можливостей і дисбалансу сил, що підвищує ймовірність скоєння ГЗН;
- особи, які контролюють ресурси (місцеві працівники органів влади та навіть гуманітарні працівники);
- озброєні особи: військові (при чому військові з обох сторін), бандитські угруповання.

Станом на 2019 р. в Україні 75 % жінок зіштовхувалися з насильством щодо жінок за ознакою статі протягом свого життя. Насильство з боку статевого партнера і насильство в сім'ї було найбільш поширеними як у регіонах, які постраждали від військової агресії, так і в інших регіонах (згідно з дослідженням UNFPA, 2019). Торгівля людьми з метою секс-експлуатації представляє підвищений ризик у ситуаціях військової агресії.

Встановлено, що територіально ГЗН відбувається частіше:

- у місцях лінії фронту,
- у переповненому житлі (наприклад, у притулках),
- у військових контрольно-пропускних пунктах,
- у місцях примусового утримання (під вартою, у полоні).

За часом частіше ГОН трапляється в нічний час, після настання комендантської години, коли відбувається прихід та розміщення військового персоналу в районі з матеріальними запасами, а також при демобілізації після завершення військової агресії (саме тоді зростають ризики з боку інтимних партнерів).

Найважливішим позитивним досвідом взаємодії України та ООН під час військової агресії. У 2018 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) здійснило постачання 50 камер спостереження на контрольно-пропускний пункт “Майорськ” для запобігання корупції. УВКБ ООН продовжує співпрацю з ДПС України у сфері запобігання зловживанням і корупції. Першочерговою метою заходу було запобігання корупції, проте це також допомагає запобігати ГОН, яке, як досліджувалося вище, має підвищений ризик учинення на контрольно-пропускних пунктах [11].

Потрібно звернути увагу на стійке переконання багатьох жертв насильства щодо жінок за ознакою статі, особливо в зоні збройного конфлікту та на прилеглих територіях, про неспроможність отримати ефективну медичну та правову допомогу. Недотримання підходу, заснованого на захисті інтересів потерпілих осіб, у поєднанні з безкарністю кривдників, суттєво обмежує можливості для осіб, які постраждали від насильства, та осіб, які знаходяться у групі ризику [12].

У практичному використанні важливо з'ясувати способи зниження ризиків та запобігання насильству щодо жінок за ознакою статі для неурядових організацій:

1. Не викликати і не збільшувати можливість збільшення насильства щодо жінок за ознакою статі.

2. Намагатися вживати заходів для зниження ризиків насильства щодо жінок за ознакою статі.

3. Сприяти і контролювати доступ вразливих груп до послуг [11].

Організацією “Gender Based Violence Area of Responsibility” у скорочені строки були розроблені важливі та термінові заходи запобігання насильству щодо жінок та дівчат за ознакою статі у центрах для внутрішньо переміщених осіб. Серед них такі заходи:

- визнавати, що частка господарів може бути зловмисною або нечесною у своїх намірах щодо надання допомоги та розміщення жінок і дівчат, що створює пряму загрозу їхньому життю та добробуту. Наприклад, основний намір може полягати у тому, щоб розмістити жінок і дівчат з метою насильства та експлуатувати їх;
- негайно переселити внутрішньо переміщених осіб з небезпечного житла у безпечне приміщення [13, с. 5–6].

Наведені способи запобігання насильству щодо жінок за ознакою статі є надзвичайно важливими в умовах воєнного стану на території України та можуть бути використані за потреби й іншими країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 18.05.2022).

2. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 24.02.2022 №2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 18.05.2022).

3. Офіс Генерального прокурора України. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. 2022 р. (за січень та за квітень). URL: <https://is.gd/xkGSg0> (дата звернення: 18.05.2022).

4. Madeline Roache. As Ukraine’s Rape Epidemic Goes Largely Ignored, Survivors Plead for Help. 21.03.2018. URL: <https://www.vice.com/en/article/ywxgkg/ukraine-war-rape-epidemic-survivors-plea-for-help> (дата звернення: 18.05.2022).

5. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Свавільні затримання, катування та жорстоке поводження в контексті збройного конфлікту на сході України 2014–2021. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/UkraineArbDetTorture_UA.pdf (дата звернення: 18.05.2022).
6. International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities. 05.12.2019. URL: <https://is.gd/TKRBF6> (дата звернення: 18.05.2022).
7. Соловьев Б. “Вторая армия мира” оказалась насильниками и мародерами: заявление СБУ. 26.03.2022. URL: <https://is.gd/hl1Xqt> (дата звернення: 18.05.2022).
8. Устименко Є. Изнасилованным девушкам по 15–20 лет: украинская медсестра рассказала про зверства “орков”. 26.03.2022. URL: <https://is.gd/2jpD8k> (дата звернення: 18.05.2022).
9. The Times. Russian soldiers raped me as my terrified son cried. URL: <https://is.gd/o8JRGS> (дата звернення: 18.05.2022).
10. Першого російського окупанта оголосили в розшук за зґвалтування жінки під Києвом – Венедіктова. НВ. 23.03.2022. URL: <https://is.gd/ОРО1JX> (дата звернення: 18.05.2022).
11. RedR UK. Онлайн-тренінг “Gender-based Violence in situations of armed conflict” (“Гендерно зумовлене насильство в ситуаціях збройного конфлікту”). 11.05.2022.
12. Ірха Ю.Б., Ангеленюк А.-М.Ю., Боцек О.І. Окремі проблеми впливу збройного конфлікту на сході України на виникнення та поширення гендерно обумовленого насильства. МВС України, ДНДІ МВС України та ін. Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з нагоди відзначення Дня науки – 2020 в Україні. (м. Київ, 21 травня 2020 р.). К., 2020. 540 с.
13. Gender Based Violence Area of Responsibility. Ukraine Refugee Response: Recommendations to Mitigate GBV Risks. Marcy Hersh. April 2022. 8 p. URL: <https://gbvaor.net/node/1576> (дата звернення: 18.05.2022).

REFERENCES

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. “On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (Date of Application: 18.05.2022) [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy “Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini”. “On the approval of the Decree of the President of Ukraine “On the introduction of martial law in Ukraine”: Law of Ukraine dated February 24, 2022, No. 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (Date of Application: 18.05.2022) [in Ukrainian].
3. Ofis Heneralnoho prokurora Ukrainy. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia. “Office of the Prosecutor General of Ukraine. About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation. 2022 (for January and April)”. URL: <https://is.gd/xkGSg0> (Date of Application: 18.05.2022) [in Ukrainian].
4. Madeline Roache. As Ukraine’s Rape Epidemic Goes Largely Ignored, Survivors Plead for Help. 21.03.2018. URL: <https://www.vice.com/en/article/ywxgkg/ukraine-war-rape-epidemic-survivors-plea-for-help> (Date of Application: 18.05.2022) [in English].
5. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON z prav liudyny. Svavilni zatyrmannia, katuvannia ta zhorstoke povodzhennia v konteksti zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy 2014–2021. “Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Arbitrary detention, torture and ill-treatment in the context of the armed conflict in eastern Ukraine 2014–2021”. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/UkraineArbDetTorture_UA.pdf. (Date of Application: 18.05.2022) [in Ukrainian].
6. International Criminal Court. Report on Preliminary Examination Activities. 05.12.2019. URL: <https://is.gd/TKRBF6> (Date of Application: 18.05.2022) [in English].
7. Soloviev B. (2022). “Vtoraia armia myra” okazalas nasylnykamy y maroderamy. “‘The Second Peace Army’ turned out to be rapists and looters: the statement of the SBU”. 26.03.2022 URL: <https://is.gd/hl1Xqt>. (Date of Application: 18.05.2022) [in Russian].
8. Ustymenko Ye. (2022). Iznasylovannym dievushkam po 15–20 liet: ukrainskaia miedsiestra rasskazala pro zvierstva “orkov”. 26.03.2022. URL: <https://is.gd/2jpD8k>. (Date of Application: 18.05.2022) [in Russian].
9. The Times. Russian soldiers raped me as my terrified son cried. URL: <https://is.gd/o8JRGS> (Date of Application: 18.05.2022) [in English].

10. Pershoho rosiiskoho okupanta oholosyly v rozshuk za zgvaltuvannia zhinky pid Kyievom – Venediktova. NV. 23.03.2022 r. URL: <https://is.gd/OPO1JX> (Date of Application: 18.05.2022) [in Ukrainian].

11. RedR UK. Onlain-treninh “Gender-based Violence in situations of armed conflict” (“Henderno zumovlene nasylstvo v sytuatsiakh zbroinoho konfliktu”). 11.05.2022. [in English].

12. *Irkha Yu.B., Anheleniuk A.-M.Iu., Bochek O.I.* (2020). Okremi problemy vplyvu zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy na vynykennia ta poshyrennia henderno obumovlenoho nasylstva. “Separate problems of the influence of the armed conflict in the east of Ukraine on the occurrence and spread of gender-based violence. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, DNDI Ministry of Internal Affairs of Ukraine, etc. Development of science and technology: problems and prospects. A collection of theses of the All-Ukrainian scientific and practical internet conference on the occasion of the 2020 Science Day in Ukraine”. (Kyiv, May 21, 2020). K. 540 p. [in Ukrainian].

13. Gender Based Violence Area of Responsibility. Ukraine Refugee Response: Recommendations to Mitigate GBV Risks. Marcy Hersh. April 2022. 8 p. URL: <https://gbvaor.net/node/1576>. (Date of Application: 18.05.2022) [in English].

UDC 343.97-055.2

Riamzina Alina,Candidate of Juridical Sciences, Research Fellow,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-6250-5296

THE SPECIFICITIES OF GENDER-BASED VIOLENCE AGAINST WOMEN IN SITUATIONS OF MILITARY AGGRESSION

The article analyzes the specifics of violence in situations of military aggression. The analysis of statistical data of the Uniform State Criminal Offences Report provided by the Office of the Prosecutor General of Ukraine for January and April 2022 on certain articles of the Criminal Code of Ukraine, which establish responsibility for violence against women, was carried out. In the context of increasing military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the conclusion is given about each type of criminal offences related to gender-based violence against women.

Author defines the definition of gender-based violence used by international nongovernmental organizations as an umbrella term for any harmful act committed against a person’s will and based on socially prescribed (i.e. gendered) differences between men and women. Such acts include acts that cause harm or suffering of a physical, sexual or mental nature, threats of such acts or coercion and other deprivations of liberty.

The study examined which subjects more often commit gender-based violence against women in situations of military aggression, namely, any individuals who have committed FGM even before military aggression, but during military aggression there is more opportunity and imbalance of increasing forces. probability of committing FGM; individuals who control resources (local government officials and even humanitarian workers); armed individuals: military (with military on both sides), bandit groups. Additionally, it has been established that territorially GBV occurs more often at frontline locations, in overcrowded housing (e.g., shelters), at military checkpoints, and in places of forced detention (detention, captivity). In terms of time,

© Riamzina Alina, 2022

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2022.2\(56\).20](https://doi.org/10.36486/np.2022.2(56).20)

Issue 2(56) 2022

<http://naukaipravohorona.com/>

GBV more often occurs at night, after curfew, when military personnel arrive and are stationed in an area with material supplies, as well as during demobilization after the end of a military aggression (this is when risks from intimate partners increase). Measures to prevent gender-based violence against women under martial law are described.

Keywords: gender-based violence, violence in martial law, violence in situations of armed aggression, violence in the context of military aggression, gender-based violence, prevention of violence against women.

Отримано 06.06.2022